

УДК 544.723 + 544.174.2 + 544.174.3 + 544.183.2

АДСОРБЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ $\text{Cr}(\text{acac})_3$ НА ПОВЕРХНІ ПІРОГЕННОГО SiO_2 В ПРОЦЕСІ ПАРОФАЗНОГО МОДИФІКУВАННЯ

Давиденко Л.О. *, Гребенюк А.Г., Плюто Ю.В.

Інститут хімії поверхні ім. О.О. Чуйка Національної академії наук України
вул. Генерала Наумова, 17, Київ, 03164, Україна

Вивчено механізм модифікування поверхні пірогенного SiO_2 з частинками розміром 12 нм пароподібним $\text{Cr}(\text{acac})_3$ при 463 К в струмені аргону. Встановлено, що в таких умовах має місце адсорбція $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні SiO_2 за рахунок утворення водневих зв'язків між атомами кисню ацетилацетонатних лігандів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та атомами водню гідроксильних груп поверхні SiO_2 , що передуює заміщенню лігандів вище 500 К та утворенню зв'язків $\text{SiO}-\text{Cr}$. Про утворення водневого зв'язку свідчить довгохвильовий зсув на 2–8 нм смуг $\pi \rightarrow \pi$, $d \rightarrow \pi$ та $d \rightarrow d$ переходів в УФ спектрі та низькочастотний зсув на 4 см^{-1} смуги коливань $\nu_s (\text{C}^{\text{---}} \text{C}^{\text{---}} \text{O})$ в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ внаслідок адсорбції на поверхні SiO_2 .

ВСТУП

Адсорбція $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні SiO_2 є необхідним етапом синтезу нанесених катализаторів та сорбентів. Структура адсорбційних комплексів, що утворюються при цьому, досліджена методами ІЧ спектроскопії, термогравіметрії та кількісного хімічного аналізу [1–5]; запропоновано два альтернативні варіанти закріплення $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні SiO_2 . В першому адсорбовані молекули $\text{Cr}(\text{acac})_3$ утворюють водневі зв'язки з поверхневими гідроксильними групами SiO_2 [1, 3–5]. В другому – має місце хімічна взаємодія молекул $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з гідроксильними групами SiO_2 із заміщенням лігандів та утворення поверхневих груп $\equiv \text{SiO}-\text{Cr}(\text{acac})_2$ [2, 5]. При описі адсорбційних комплексів ацетилацетонатні ліганди постулюються як циклічні структури з делокалізованими π -електронами. Проте, такий спрощений підхід не враховує неоднорідного розподілу електронної густини вздовж зв'язків $\text{C}^{\text{---}} \text{C}^{\text{---}} \text{O}$ та різних властивостей $\text{C}-\text{H}$ і $\text{C}^{\text{---}} \text{O}$ груп, здатних утворювати водневі зв'язки.

Висновок про склад поверхневих комплексів, що утворюються в тому чи іншому випадку, ґрунтується на результатах термогравіметричного та кількісного хімічного аналізу (відношення C/Cr). Вважається, що при $\text{C}/\text{Cr} = 15$ молекули $\text{Cr}(\text{acac})_3$ адсорбовані на поверхні SiO_2 з утворенням водневих зв'язків в

складі $\equiv \text{Si}-\text{OH} \cdots \text{acacCr}(\text{acac})_2$, а при $\text{C}/\text{Cr} = 10$ має місце ковалентне зв'язування комплексу з заміщенням одного ліганда і утворенням груп $\equiv \text{Si}-\text{O}-\text{Cr}(\text{acac})_2$. Проте, можливі й інші поверхневі структури, кількісний склад яких відповідає тим же значенням C/Cr . Заміщення ацетилацетонатного ліганда в молекулі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ зменшує координаційне число іона хрому і сприяє його донорно-акцепторній взаємодії з нейтральними молекулами ацетилацетону та води, які можуть бути присутніми на поверхні. Для поверхневих груп $\equiv \text{Si}-\text{O}-\text{Cr}(\text{acac})_2 \cdots \text{Hacac}$ і $\equiv \text{Si}-\text{O}-\text{Cr}(\text{acac})_2 \cdots \text{H}_2\text{O}$, що утворюються при цьому, мольне відношення C/Cr становить відповідно 15 і 10. Таким чином, описані в літературі [1–5] механізми закріплення $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні SiO_2 , не є однозначно визначеними і потребують подальшого з'ясування та конкретизації з врахуванням умов модифікування.

Метою даної роботи було дослідження методами УФ і ІЧ спектроскопії та квантовохімічним моделюванням адсорбційних комплексів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні пірогенного SiO_2 в процесі парофазного модифікування.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА

Парофазне модифікування поверхні пірогенного SiO_2 (Aerosil 200, Evonik Degussa AG, розмір частинок 12 нм, 200 м²/г) $\text{Cr}(\text{acac})_3$

* контактний автор l.davydenko@yahoo.com

(Aldrich, 97 %) при 463 K в струмені сухого аргону було проведено в реакторі проточного типу згідно з методикою [4], що приводить до адсорбції $\text{Cr}(\text{acac})_3$ в молекулярному стані. Вміст хрому на поверхні SiO_2 після адсорбції $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (зразок позначений як $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$) становив $0.69 \text{ Cr}/\text{nm}^2$. За результатами кількісного аналізу відношення C/Cr дорівнювало 14.7, що свідчило про присутність трьох ацетилацетонатних лігандів в складі адсорбованого комплексу. Для порівняння було приготовано механічну суміш $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з SiO_2 (зразок позначений як $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$) з вмістом хрому $0.69 \text{ Cr}/\text{nm}^2$.

УФ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$ і $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ в діапазоні 190–1100 нм реєстрували з використанням спектрофотометра Lambda 35 (PerkinElmer, Inc.) з приставкою дифузного відбиття/пропускання Labsphere RSA-PE-20. Спектри були нормовані відносно стандарту дифузного відбиття "Spectralon", який постачався з приставкою. ІЧ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3$, SiO_2 і $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ в діапазоні 400–4000 cm^{-1} реєстрували з використанням ІЧ спектрометра з фур'є-перетворенням Nexus Nicolet (Thermo Scientific) з приставкою відбиття Smart Collector. Безпосередньо перед реєстрацією ІЧ спектрів готували суміш зразків з KBr у співвідношенні 1 : 10 (за винятком $\text{Cr}(\text{acac})_3$ – 1 : 50). Спектри були нормовані відносно KBr .

Кластерні моделі адсорбційних комплексів були побудовані ізольованням найменшої частинки кристалу SiO_2 . При конструюванні всі розірвані міжатомні зв'язки $\text{Si}-\text{O}$ ("вісячі валентності") насичувались атомами водню, утворюючи термінальні гідроксильні групи, і проста молекула ортокремнієвої кислоти $\text{Si}(\text{OH})_4$ виступала як модель поверхневої гідроксильної групи. Квантовохімічні розрахунки рівноважної геометрії та енергетичних характеристик окремої молекули $\text{Cr}(\text{acac})_3$ і комплексів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з $\text{Si}(\text{OH})_4$ були проведені в рамках неемпіричного наближення МО ЛКАО самоузгодженого поля Хартрі-Фока з використанням програми GAMESS (версія FireFly 7.1G) [6]. Для одержання єдиного набору молекулярних орбіталей для квартетної електронної системи обмежена процедура Хартрі-Фока для відкритих оболонки застосовувалась для систем як із закритими, так і з відкритими оболонками. Використовувався мінімальний валентно-розщеплений базисний набір, розширений за рахунок додавання

поляризаційних d і p функцій (3-21G**). Результати розрахунків, наведені у попередньому дослідженні [7], були уточнені методом теорії функціоналу електронної густини з використанням обмінно-кореляційного функціоналу B3LYP та розширеного базисного набору 6-31G**. Коливальні спектри рівноважних структур були розраховані в гармонічному наближенні.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Модифікування пірогенного SiO_2 при 463 K спричиняє зміну його забарвлення від білого до зеленого внаслідок адсорбції $\text{Cr}(\text{acac})_3$. Близький вигляд УФ спектрів $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ і $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$ (рис. 1) свідчить про незначні зміни в електронній структурі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ при взаємодії з SiO_2 . В УФ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$ спостерігаються смуги поглинання при 218, 328, 391 і 564 нм та плече близько 260 нм (табл. 1), які відповідають $\pi \rightarrow \pi$, $d \rightarrow \pi$ та $d \rightarrow d$ переходам в молекулі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ [8]. В спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ смуги поглинання зміщені в довгохвильову область і спостерігаються при 220, 265, 330, 399 і 568 нм. Спектральний зсув для адсорбованих молекул можна пояснити зміною величини їх енергетичної щільності внаслідок різного збурення граничних орбіталей [9].

В ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ (рис. 2.) спостерігаються смуги 400–1200, 1630, 1750–2400, 2700–3700 і 3750 cm^{-1} , характерні для вихідного SiO_2 (табл. 2), а також ряд інтенсивних смуг в діапазоні 1250–1600 cm^{-1} , характерних для коливань ацетилацетонатних лігандів [10, 11], які також спостерігаються в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$. Зменшення інтенсивності смуги коливань $\nu(\text{O}-\text{H})$ вільних силанольних груп при 3750 cm^{-1} в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$, порівняно зі спектром вихідного SiO_2 , свідчить про участь груп $\text{O}-\text{H}$ у взаємодії з молекулами $\text{Cr}(\text{acac})_3$, що добре узгоджується з літературними даними [2, 4–5]. Для з'ясування структури адсорбційних комплексів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні SiO_2 доцільний аналіз ІЧ спектрів в діапазоні 1250–1600 cm^{-1} . Проте, смуги в цій області мають складну природу і обумовлені взаємодією декількох коливань, що унеможливорює однозначне визначення поверхневих структур без використання теоретичних розрахунків.

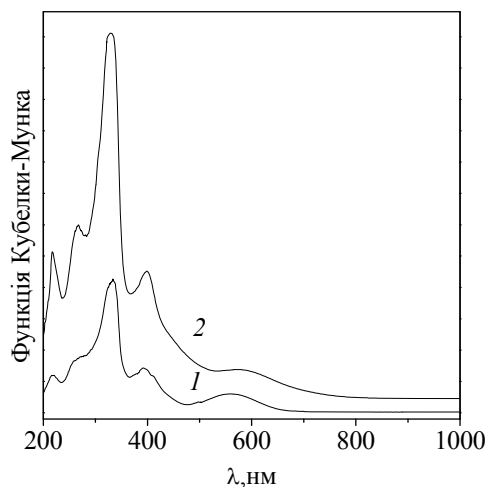

Рис. 1. УФ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$ (1) і $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ (2)

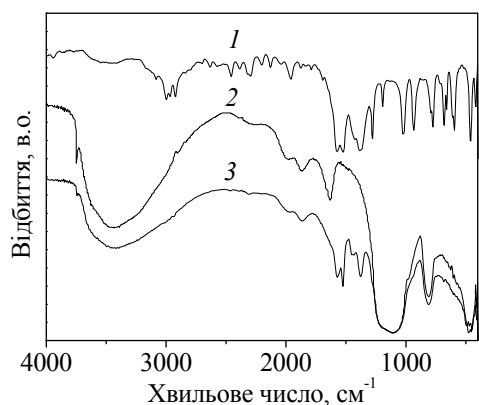

Рис. 2. ІЧ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (1), SiO_2 (2) та $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ (3)

Таблиця 1. Віднесення смуг поглинання в УФ спектрах $\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$ і $\text{Cr}(\text{acac})_3 / \text{SiO}_2$

Віднесення	λ , нм	
	$\text{Cr}(\text{acac})_3 \sim \text{SiO}_2$	$\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$
$\pi_3(e) \rightarrow \pi_4(a_1)$	218	220
$\pi_3(e) \rightarrow \pi_4(e)$	260	265
$\pi_3(a_2) \rightarrow \pi_4(a_1)$		
$d(e_i) \rightarrow \pi_4(a_1)$	328	330
$d(e_i) \rightarrow \pi_4(e)$		
$S \rightarrow T$	391	399
${}^4A_2 \rightarrow {}^4A_2 + {}^4E$	564	568

Таблиця 2. Віднесення характеристичних смуг в ІЧ спектрі SiO_2

ν , cm^{-1}	Віднесення
1200	$\nu(\text{Si-O})$, $\delta(\text{Si-O-Si})$, $\delta(\text{Si-O-H})$ і $\delta(\text{O-Si-O})$ [12, 13]
1630	$\delta(\text{O-H})$ молекул H_2O [14]
1750–2400	смуги обертонів та комбінаційних частот [15, 16]
2700–3700	суперпозиція коливань $\nu(\text{O-H})$ у складі зв'язаних водневими зв'язками силанольних груп [12, 13, 17] та молекул H_2O [14]
3750	$\nu(\text{O-H})$ вільних силанольних груп [12, 17]

Для молекул $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (I), $\text{Si}(\text{OH})_4$ (II), кето- та енольної форм ацетилацетону (відповідно к-Насас (III) та е-Насас (IV)) і H_2O (V) та комплексів (VI-XII), що моделюють взаємодію $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з гідроксильними групами SiO_2 , була розрахована рівноважна геометрія (рис. 3–5). Для рівноважних структур встановлені повна енергія ($E_{\text{пов}}$) і величина енергетичної щільності (E_g) та розрахована енергія взаємодії ($E_{\text{вз}}$) $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з $\text{Si}(\text{OH})_4$ (табл. 3).

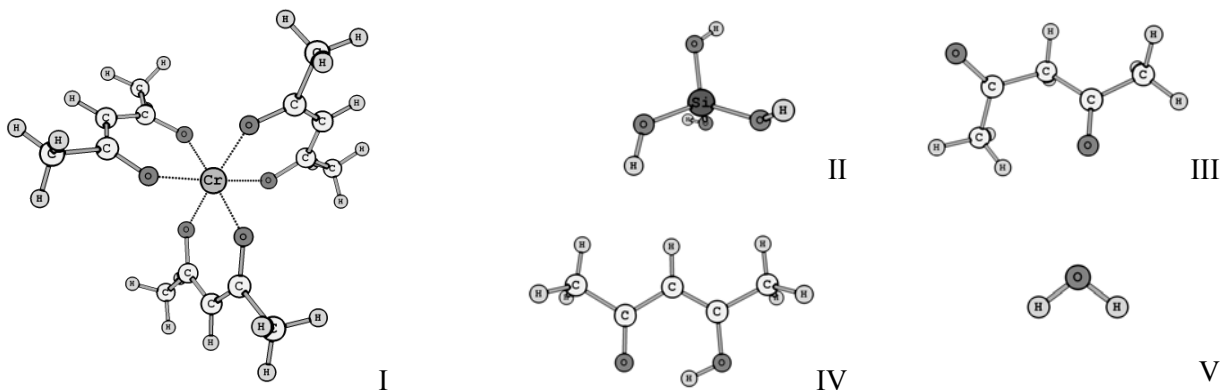

Рис. 3. Рівноважна просторова будова молекул $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (I), $\text{Si}(\text{OH})_4$ (II), к-Насас (III), е-Насас (IV) та H_2O (V)

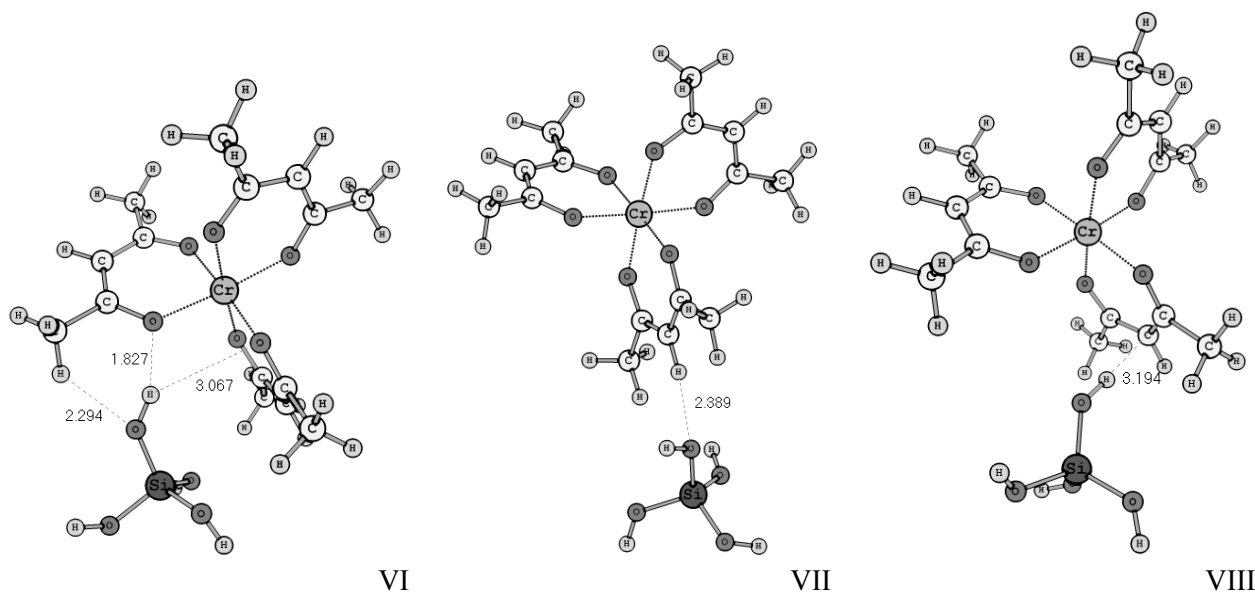

Рис. 4. Комплекси $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з $\text{Si}(\text{OH})_4$, що моделюють водневий зв'язок між $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та гідроксильними групами SiO_2 (VI – рівноважна геометрія, VII-VIII – стартова геометрія)

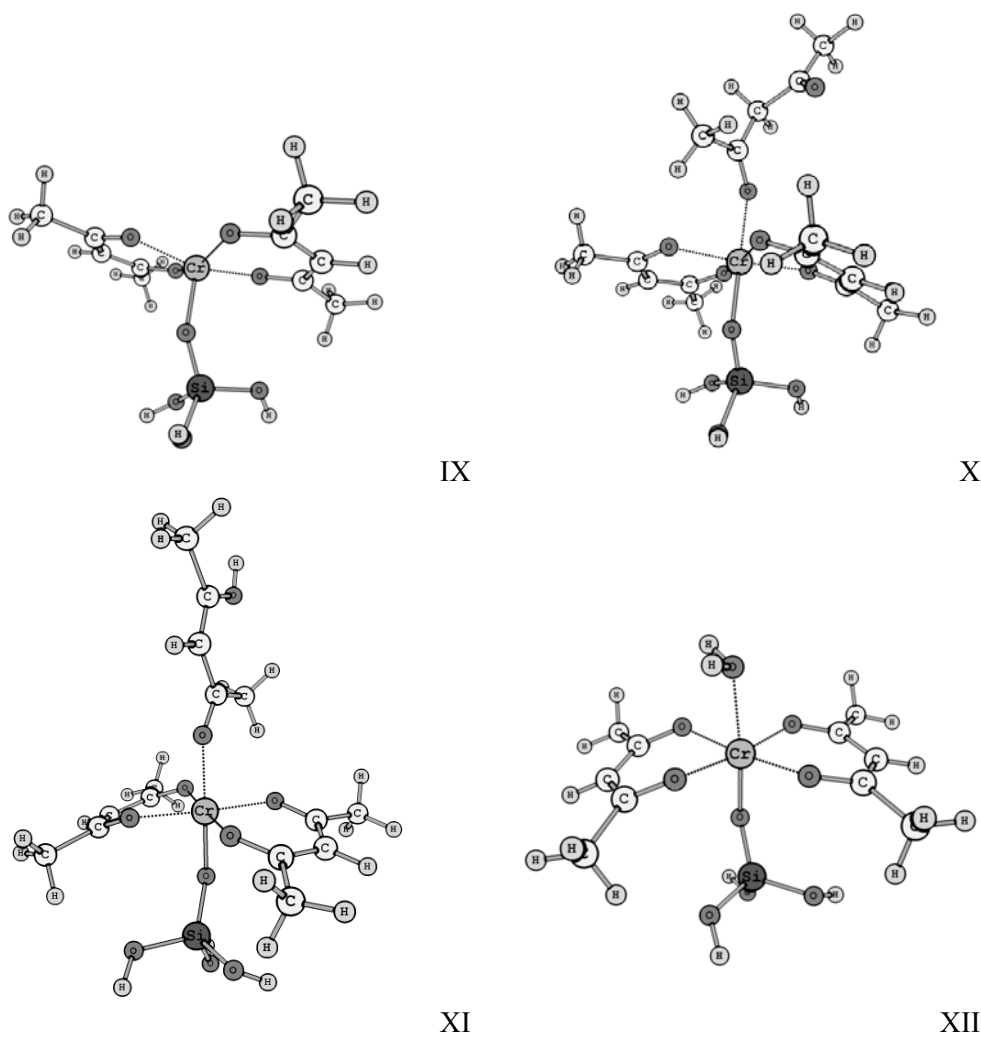

Рис. 5. Комплекси $\text{Cr}(\text{acac})_3$ з $\text{Si}(\text{OH})_4$, що моделюють хімічну взаємодію між $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та гідроксильними групами SiO_2 з заміщенням ліганда (IX-XII – рівноважна геометрія)

Таблиця 3. Енергетичні характеристики рівноважних структур I-XII та енергія взаємодії Cr(acac)₃ з Si(OH)₄ при утворенні модельних комплексів VI-XII

Структура комплексу	-E _{пов} , а.о.	E _g , еВ	E _{вз} , ккал/моль
I	2062.50104	6.21	-
II	587.91704	18.77	-
III	341.84017	-	-
IV	341.86160	-	-
V	75.61803	-	-
VI	2650.45462	5.91	-22.9
VII (не локалізується)	-	-	-
VIII (перетворюється на VI)	-	-	-
IX	2308.52077	5.72	22.4
X	2650.40915	5.55	5.6
XI	2650.41078	4.56	4.6
XII	2384.19586	5.60	-13.4

Комплекси VI-VIII (рис. 4) моделюють утворення водневого зв'язку між молекулою Cr(acac)₃ та поверхневою гідроксильною групою ≡SiO-H за участю різних функціональних груп ацетилацетонатного ліганда, комплекси IX-XII (рис. 5) – хімічну взаємодію між молекулою Cr(acac)₃ та поверхневою гідроксильною групою з заміщенням ліганда. Оскільки відношення C/Cr, отримане для Cr(acac)₃/SiO₂ за результатами кількісного аналізу, дорівнює 14.7, виникає питання про доцільність теоретичного аналізу структур IX та XII, для яких C/Cr = 10. Для з'ясування чинників, що визначають той чи інший спосіб закріплення Cr(acac)₃ на поверхні SiO₂, виконано аналіз модельних структур IX та XII. Крім того, не можна виключати кількісної адсорбції Cr(acac)₃, що утворюється внаслідок заміщення ліганда, на поверхні SiO₂.

Як видно з наведених даних, енергетично вигідним є утворення водневого зв'язку O⁻H між молекулою Cr(acac)₃ та гідроксильною групою ≡SiO-H (комплекс VI), а також хімічна взаємодія Cr(acac)₃ з ≡SiO-H, що супроводжується видаленням молекули ацетилацетону та координацією молекули H₂O до іона хрому в поверхневій групі ≡SiO-Cr(acac)₂ (модельний комплекс XII).

Молекула Cr(acac)₃ може утворювати міцний водневий зв'язок завдовжки 1.83 Å між атомом кисню лігандного циклу та гідроксильною групою ≡SiO-H (модельний комплекс VI, E_{вз} = -22.9 ккал/моль). Для випадку, коли гідроксильна група орієнтована до середини хелатного циклу, не було знайдено жодної стабільної структури [7]. Крім того, при

оптимізації геометрії комплексу VII не вдалося локалізувати зв'язаний стан, а гіпотетична структура VIII, можливість утворення якої була припущена раніше [7], перетворюється на структуру VI.

Утворення ≡SiO-Cr(acac)₂ внаслідок хімічної взаємодії Cr(acac)₃ і ≡SiO-H з видаленням молекули ацетилацетону (модельний комплекс IX) є енергетично невигідним (E_{вз} = 22.4 ккал/моль). Це, значною мірою, обумовлене координаційною ненасиченістю іона хрому, на що вказує зменшення E_{вз} внаслідок донорно-акцепторної взаємодії ≡SiO-Cr(acac)₂ з нейтральними молекулами Cr(acac)₃ та H₂O (модельні комплекси X-XII). Зокрема, координація молекули Cr(acac)₃ в кетонній чи енольній формі до ≡SiO-Cr(acac)₂ (модельні комплекси X-XI) спричиняє зменшення E_{вз} відповідно до 5.6 та 4.6 ккал/моль. Утворення ≡SiO-Cr(acac)₂·H₂O є енергетично вигідним (E_{вз} = -13.4 ккал/моль).

Величина енергетичної щілини для досліджуваних моделей I та VI-XII становить 5–6 еВ, а для Si(OH)₄ (II) – близько 19 еВ (табл. 3). Зважаючи на те, що граничні орбіталі Si(OH)₄ і Cr(acac)₃ не перекриваються, можливо передбачити напрямок зсуву смуг поглинання в електронному спектрі Cr(acac)₃ внаслідок взаємодії з гідроксильними групами. Утворення енергетично вигідних комплексів VI та XII має зменшувати ширину енергетичної щілини відповідно на 0.3 та 0.61 еВ і, як наслідок, викликати батохромний зсув смуг в електронному спектрі Cr(acac)₃, що добре узгоджується з експериментальними даними (рис. 1 та табл. 1).

З метою віднесення смуг в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та порівняння результатів теоретичного моделювання з експериментальними даними були розраховані коливальні спектри молекули $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та комплексів $\text{Cr}(\text{acac})_3 \cdots \text{HOSi}(\text{OH})_3$ (VI) і $\text{H}_2\text{O} \cdots \text{Cr}(\text{acac})_2 \cdots \text{OSi}(\text{OH})_3$ (XII). Загальний вигляд ІЧ спектра, розрахованого для молекули $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (рис. 6), досить добре узгоджується зі спектром порошку $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (рис. 7), що свідчить про придатність наближень, використаних для розрахунку, та робить можливим віднесення смуг, які наявні в ІЧ спектрі порошку $\text{Cr}(\text{acac})_3$. В ІЧ спектрі порошку $\text{Cr}(\text{acac})_3$ спостерігаються смуги в діапазоні $400\text{--}1250\text{ cm}^{-1}$ (смуги 1–7), які обумовлені деформаціями лігандного циклу та коливанням зв'язків $\text{Cr}\text{--}\text{O}$. Ці смуги мають низьку інтенсивність, а у випадку $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ перекриваються з інтенсивними смугами коливань SiO_2 , тому їх аналіз не є інформативним. Інтенсивні смуги в діапазоні $1250\text{--}1580\text{ cm}^{-1}$ (смуги 8–12), характеричні для ацетилацетонатних лігандів, обумовлені коливаннями $\nu(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{CH}_3)$, $\delta(\text{CH}_3)$, $\delta(\text{CH})$ та $\nu(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O})$ (табл. 4). Слабоінтенсивні смуги в діапазоні $2900\text{--}3200\text{ cm}^{-1}$ (смуги 13–20) відносяться до коливань $\nu(\text{C}\text{--}\text{H})$ у складі груп CH_3 та $\text{C}(\gamma)\text{--}\text{H}$ лігандного циклу.

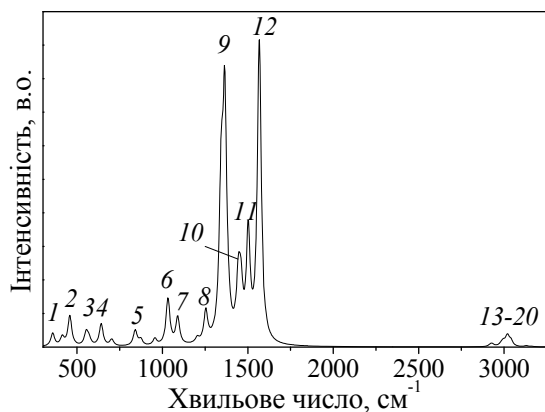

Рис. 6. Розрахований ІЧ спектр $\text{Cr}(\text{acac})_3$

Розрахований (рис. 8) і експериментальний (рис. 9, крива 1) ІЧ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3$ добре узгоджується в діапазоні коливань $\nu(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O})$ і $\delta(\text{CH}_3)$ ($1300\text{--}1630\text{ cm}^{-1}$) та дещо різняться кількістю смуг $\nu(\text{C}\text{--}\text{H})$ коливань ($2870\text{--}3170\text{ cm}^{-1}$) (табл. 4). Смугам

коливань $\nu_s(\text{CH}_3)$ при 2926 cm^{-1} , $\nu_{as}(\text{CH}_3)$ при 2979 і 2993 cm^{-1} та $\nu(\text{CH})$ при 3133 і 3160 cm^{-1} в розрахованому спектрі відповідають смуги при 2922 , 2968 , 2998 , 3085 cm^{-1} і плече близько 3150 cm^{-1} в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$. Інтенсивні смуги при 3007 , 3020 , 3041 cm^{-1} коливань $\nu_{as}(\text{CH}_3)$, які присутні в розрахованому спектрі, не спостерігаються в експериментальному ІЧ спектрі, що, ймовірно, обумовлено впливом кристалічної ґратки $\text{Cr}(\text{acac})_3$.

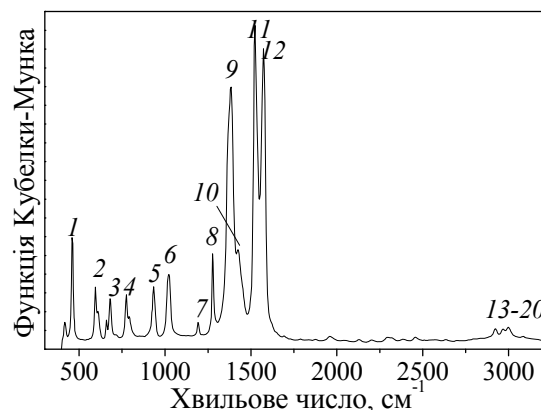

Рис. 7. ІЧ спектр $\text{Cr}(\text{acac})_3$

Таблиця 4. Віднесення смуг (в cm^{-1}) в ІЧ спектрах $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$

Віднесення	$\text{Cr}(\text{acac})_3$		$\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$	
	$\nu_{\text{розрах}}$	$\nu_{\text{експ}}$	$\nu_{\text{експ}}$	$\Delta \nu_{\text{експ}}$
$\nu_s(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{CH}_3)$	1254	1278	–	–
$\delta_s(\text{CH}_3) + \nu_{as}(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O})$	1362	1374	1379	+5
$\delta_{as}(\text{CH}_3) + \nu_{as}(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O})$	1451	1425	1435	+10
			1449	–
$\nu_{as}(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O}) + \delta(\text{CH})$	1503	1524	1524	0
$\nu_s(\text{C}\text{--}\text{C}\text{--}\text{O})$	1567	1577	1573	–4
$\nu_s(\text{CH}_3)$	2926	2922	2859	–63
			2933	+11
$\nu_{as}(\text{CH}_3)$	2979	2968	сл.	–
$\nu_{as}(\text{CH}_3)$	2993	2998	сл.	–
$\nu_{as}(\text{CH}_3)$	3007	–	–	–
$\nu_{as}(\text{CH}_3)$	3020	–	–	–
$\nu_{as}(\text{CH}_3)$	3041	–	–	–
$\nu(\text{CH})$	3133	3085	сл.	–
$\nu(\text{CH})$	3160	3150	–	–

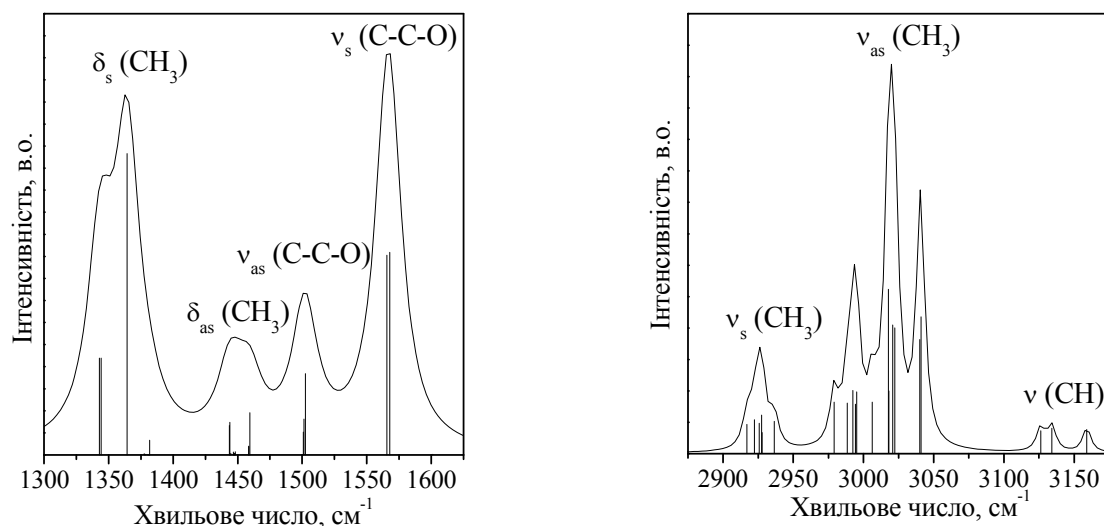

Рис. 8. Розрахований ІЧ спектр $\text{Cr}(\text{acac})_3$

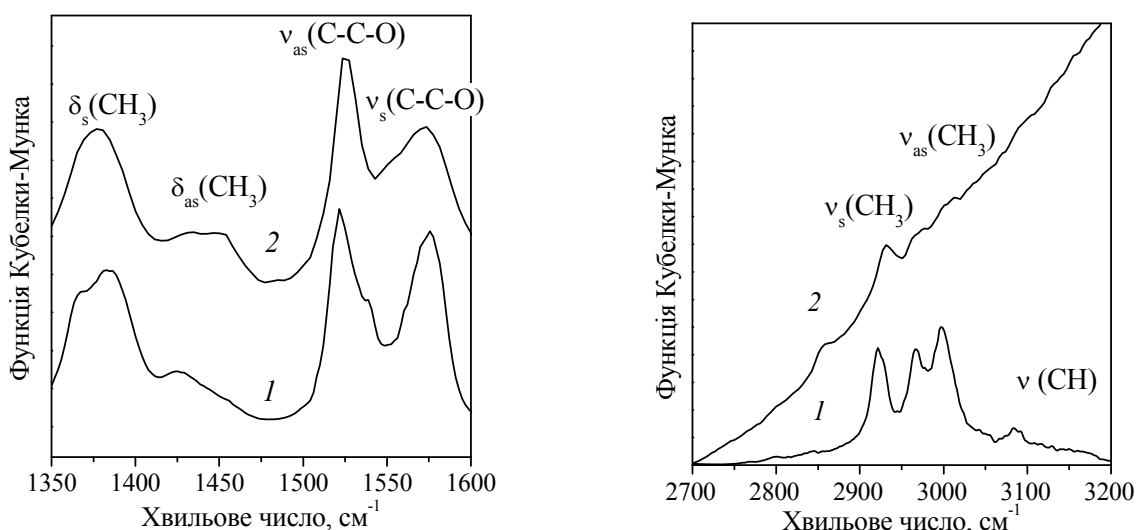

Рис. 9. ІЧ спектри $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (1) та $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ (2)

ІЧ спектр $\text{Cr}(\text{acac})_3/\text{SiO}_2$ дещо відрізняється від спектра $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (рис. 9). Проаналізувавши дані таблиці 4, можна дійти висновку, що найсуттєвіші зміни в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ внаслідок взаємодії з активними центрами поверхні SiO_2 спостерігаються для смуг, в яких переважає вклад коливань груп CH_3 . Помітне збурення груп CH_3 може спричиняти їх взаємодія з активними центрами SiO_2 , а також збільшення дисперсності при переході від кристалічного до молекулярно диспергованого $\text{Cr}(\text{acac})_3$. Як видно з рисунків 4 і 5, групи CH_3 в складі комплексів VI і XII орієнтовані до атомів кисню $\text{Si}(\text{OH})_4$. Довжина зв'язків $\text{H}\cdots\text{O}$ становить відповідно 2.29, 2.41 і 2.47 Å та

2.37 і 2.46 Å, що відповідає слабкому водневому зв'язку. Значна різниця в положенні смуг $\delta_s(\text{CH}_3) + \nu_{\text{as}}(\text{C}\cdots\text{C}\cdots\text{O})$ та $\delta_{\text{as}}(\text{CH}_3) + \nu_{\text{as}}(\text{C}\cdots\text{C}\cdots\text{O})$ в ІЧ спектрах порошку та розчинів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ (табл. 5) свідчить про вплив його дисперсності на частоти коливань за участю груп CH_3 . Через неможливість однозначної інтерпретації смуги з помітним вкладом коливань груп CH_3 слід виключити з подальшого розгляду. Вплив дисперсності $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на коливання $\nu_s(\text{C}\cdots\text{C}\cdots\text{O}) + \delta(\text{CH})$ та $\nu_s(\text{C}\cdots\text{C}\cdots\text{O})$ неістотний, різниця в положенні відповідних смуг в ІЧ спектрах порошку та розчинів не перевищує роздільної здатності спектрометра.

Таблиця 5. Положення смуг в ІЧ спектрах Cr(acac)₃ та його розчинів в CCl₄ та C₆H₆

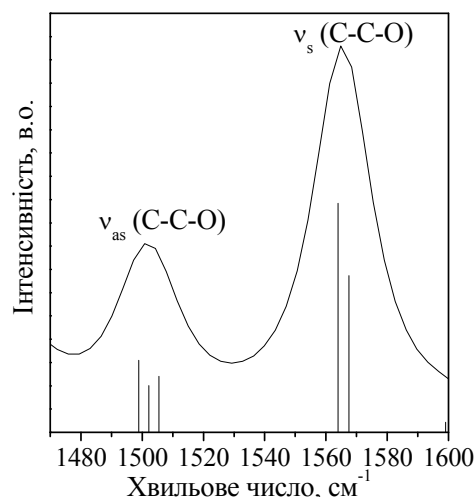
Віднесення	порошок	ν, см ⁻¹	
		розчин в CCl ₄	розчин в C ₆ H ₆
δ _{as} (CH ₃) + ν _{as} (C [≡] C [≡] O)	1374	1387	1388
δ _{as} (CH ₃) + ν _{as} (C [≡] C [≡] O)	1425	1431	1433
ν _{as} (C [≡] C [≡] O) + δ(CH)	1524	1521	1521
ν _s (C [≡] C [≡] O)	1577	1578	1577

В ІЧ спектрі, розрахованому для Cr(acac)₃, смуги коливань ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH) та ν_s(C[≡]C[≡]O) спостерігаються відповідно при 1503 і 1567 см⁻¹ (табл. 4). Взаємодія Cr(acac)₃ з Si(OH)₄ з утворенням Cr(acac)₃···HOSi(OH)₃ істотно не змінює спектр (рис. 10), а смуги коливань ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH) та ν_s(C[≡]C[≡]O) спостерігаються при 1502 і 1564 см⁻¹ (табл. 6). Утворення H₂O···Cr(acac)₂-OSi(OH)₃ спричиняє значні зміни в діапазоні коливань ν(C[≡]C[≡]O) (рис. 11). Смуга ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH) спостерігається при 1496 см⁻¹, а коливанню ν_s(C[≡]C[≡]O) відповідає дві смуги при 1548 і 1571 см⁻¹ (табл. 6). В першому випадку величини Δν_{теор}(ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH)) = -1 см⁻¹ і Δν_{теор}ν_s(C[≡]C[≡]O) = -3 см⁻¹ (табл. 6) добре узгоджуються з Δν_{експ}(ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH)) = 0 см⁻¹ і Δν_{експ}ν_s(C[≡]C[≡]O) = -4 см⁻¹ (табл. 4). В другому випадку Δν_{теор}ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH) = -7 см⁻¹ і Δν_{теор}ν_s(C[≡]C[≡]O) = -19 та +4 см⁻¹ (табл. 6) значно відрізняються від відповідних експериментальних даних. Таким чином, лише модельний комплекс Cr(acac)₃···HOSi(OH)₃ (VI)

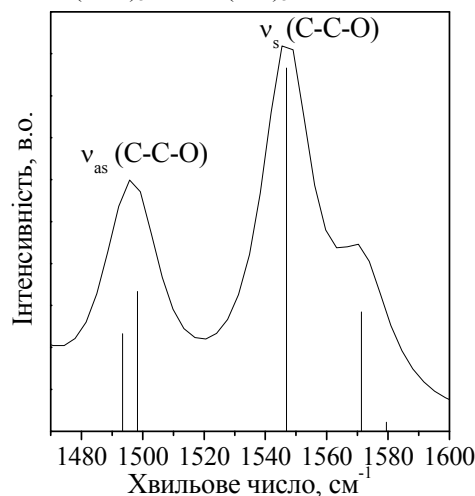
Таблиця 6. Положення смуг коливань ν_{as}(C[≡]C[≡]O) + δ(CH) та ν_s(C[≡]C[≡]O) в ІЧ спектрах модельних комплексів Cr(acac)₃···HOSi(OH)₃ і H₂O···Cr(acac)₂-OSi(OH)₃

Віднесення	ν, см ⁻¹	
	Cr(acac) ₃ ···HOSi(OH) ₃	H ₂ O···Cr(acac) ₂ -OSi(OH) ₃
ν _{as} (C [≡] C [≡] O) + δ(CH)	1502 (Δν = -1)	1496 (Δν = -7)
ν _s (C [≡] C [≡] O)	1564 (Δν = -3)	1548 (Δν = -19) 1571 (Δν = +4)

адекватно описує зміни в діапазоні коливань ν(C[≡]C[≡]O) внаслідок адсорбції Cr(acac)₃ на поверхні SiO₂ при 463 К, що свідчить про утворення водневих зв'язків між атомами кисню ацетилацетонатних лігандів Cr(acac)₃ та атомами водню гідроксильних груп ≡Si-O-H.

Рис. 10. ІЧ спектр модельного комплексу Cr(acac)₃···HOSi(OH)₃

Рис. 11. ІЧ спектр модельного комплексу H₂O···Cr(acac)₂-OSi(OH)₃

ВИСНОВКИ

Методами УФ і ІЧ спектроскопії та квантовохімічним моделюванням досліджено адсорбційні комплекси $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхні пірогенного SiO_2 в процесі парофазного модифікування.

В результаті теоретичного розгляду, при використанні молекули $\text{Si}(\text{OH})_4$ як моделі фрагмента поверхні з гідроксильною групою встановлено, що енергетично вигідним є утворення водневого зв'язку завдовжки 1.83 Å між атомом кисню ацетилацетонатного ліганда $\text{Cr}(\text{acac})_3$ і атомом водню гідроксильної групи ($E_{\text{вз}} = -22.9$ ккал/моль). Натомість, жодних стабільних структур не виявлено для випадків, коли гідроксильна група орієнтована до групи С–Н або центра хелатного циклу. Заміщення гідроксильною групою $\equiv\text{SiO}-\text{H}$

одного ацетилацетонатного ліганда в молекулі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ є енергетично вигідним ($E_{\text{вз}} = -13.4$ ккал/моль) за умови координації молекули H_2O до іона хрому в поверхневій групі $\equiv\text{SiO}-\text{Cr}(\text{acac})_2$, тоді як утворення такої індивідуальної групи є не вигідним ($E_{\text{вз}} = 22.4$ ккал/моль).

Довгохвильовий зсув на 2–8 нм смуг $\pi \rightarrow \pi$, $d \rightarrow \pi$ та $d \rightarrow d$ переходів в УФ спектрі та низькочастотне зміщення на 4 см^{-1} смуги коливань $\nu_s (\text{C} \cdots \text{C} \cdots \text{O})$ в ІЧ спектрі $\text{Cr}(\text{acac})_3$ внаслідок адсорбції на поверхні SiO_2 доводять, що при 463 К в струмені аргону має місце утворення водневих зв'язків між атомами кисню ацетилацетонатних лігандів $\text{Cr}(\text{acac})_3$ та атомами водню гідроксильних груп поверхні SiO_2 , яке передуює заміщенню лігандів вище 500 К та утворенню зв'язків $\text{SiO}-\text{Cr}$.

Адсорбционные комплексы $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхности пирогенного SiO_2 в процессе парофазного модифицирования

Давиденко Л.А., Гребенюк А.Г., Плюто Ю.В.

*Институт химии поверхности им. А.А. Чуйко Национальной академии наук Украины
ул. Генерала Наумова, 17, Киев, 03164, Украина, l.davydenko@yahoo.com*

Исследован механизм модифицирования пирогенного SiO_2 с частицами размером 12 нм парообразным $\text{Cr}(\text{acac})_3$ при 463 К в потоке аргона. Установлено, что в этих условиях происходит адсорбция $\text{Cr}(\text{acac})_3$ на поверхности SiO_2 за счет образования водородных связей между атомами кислорода ацетилацетонатных лигандов $\text{Cr}(\text{acac})_3$ и атомами водорода гидроксильных групп поверхности SiO_2 , что предшествует замещению лигандов выше 500 К и образованию связей $\text{SiO}-\text{Cr}$. Свидетельством образования водородной связи является длинноволновый сдвиг на 2–8 нм полос $\pi \rightarrow \pi$, $d \rightarrow \pi$ и $d \rightarrow d$ переходов в УФ спектре и низкочастотный сдвиг на 4 см^{-1} полосы колебаний $\nu_s (\text{C} \cdots \text{C} \cdots \text{O})$ в ИК спектре $\text{Cr}(\text{acac})_3$ в результате адсорбции на поверхности SiO_2 .

Adsorption complexes of $\text{Cr}(\text{acac})_3$ on fumed SiO_2 surface upon vapour-phase modification

Davydenko L.O., Grebenyuk A.G., Plyuto Yu.V.

*Chuiko Institute of Surface Chemistry of National Academy of Sciences of Ukraine
17 General Naumov Str., Kyiv, 03164, Ukraine, l.davydenko@yahoo.com*

The modifying mechanism fumed SiO_2 particles of 12 nm size with $\text{Cr}(\text{acac})_3$ vapour at 463 K in argon flow has been studied. Adsorption of $\text{Cr}(\text{acac})_3$ on SiO_2 surface has been found out to occur due to hydrogen bonding of oxygen atoms of acetylacetonate ligands of $\text{Cr}(\text{acac})_3$ with hydrogen atoms of hydroxyl groups of SiO_2 surface that preceded ligand substitution above 500 K and $\text{SiO}-\text{Cr}$ bond

formation. Hydrogen bonding has been proved with 2–8 nm high-wavelength shift of $\pi \rightarrow \pi$, $d \rightarrow \pi$ and $d \rightarrow d$ transition bands in UV-vis spectrum and 4 cm^{-1} low-wavenumber shift of ν_s ($C^{\ddot{}}-C^{\ddot{}}-O$) vibration band in IR spectrum of $Cr(acac)_3$ resulted from its adsorption at SiO_2 surface.

Keywords: $Cr(acac)_3$, fumed silica, vapour-phase modification, adsorption complex

ЛІТЕРАТУРА

1. Kenvin J.C., White M.G., Mitchell M.B. Preparation and characterization of supported mononuclear metal complexes as model catalysts // *Langmuir*. – 1991. – V. 7. – P. 1198–1205.
2. Haukka S., Lakomaa E.-L., Suntola T. Chemisorption of chromium acetylacetonate on porous high surface area silica // *Appl. Surf. Sci.* – 1994. – V. 75. – P. 220–227.
3. Köhler S., Reiche M., Frobel C., Baerns M. Preparation of catalysts by chemical vapor-phase deposition and decomposition on support materials in a fluidized-bed reactor // *Stud. Surf. Sci. Catal.* – 1995. – V. 91. – P. 1009–1016.
4. Babich I.V., Plyuto Yu.V., Van der Voort P., Vansant E.F. Thermal transformations of chromium acetylacetonate on silica surface // *J. Colloid Interf. Sci.* – 1997. – V. 189. – P. 144–150.
5. Hakuli A., Kytökivi A. Binding of chromium acetylacetonate on a silica support // *Phys. Chem. Chem. Phys.* – 1999. – V. 1. – P. 1607–1613.
6. Schmidt M.W., Baldrige K.K., Boatz J.A. et al. General atomic and molecular electronic – structure system: Review // *J. Comput. Chem.* – 1993. – V. 14. – P. 1347–1363.
7. Давиденко Л.О., Гребенюк А.Г., Плюто Ю.В. Стан ацетилацетонату хрому на поверхні пірогенного кремнезему // *Зб. Хімія, фізика і технологія поверхні*. – 2004. – Вип. 10. – С. 40–45.
8. Устинов А.Ю., Устинова О.М., Вовна В.И., Казачек М.В. Электронные спектры поглощения и электронная структура трис- β -дикетонатов хрома // *Журн. коорд. химии*. – 1994. – Т. 20. – С. 600–603.
9. Dunken H.H., Lygin V.I. Quantenchemie der Adsorption an Festkörperoberflächen. – Leipzig:VEB Deutscher Verlag für Grundstoffindustrie, 1978. – 288 s.
10. George W.O. The infrared spectra of chromium (III) acetylacetonate and chromium (III) malondialdehyde // *Spectrochim. Acta*. – 1971. – V. 27A. – P. 265–269.
11. Nakamoto K. Infrared and Raman spectra of inorganic and coordination compounds. – New York: Wiley-Interscience, 1986. – 484 p.
12. White R.L., Nair A. Diffuse reflectance infrared spectroscopic characterization of silica dehydroxylation // *Appl. Spectr.* – 1990. – V. 44. – P. 69–75.
13. Burneau A., Barrès O., Gallas J.P., Lavalley J.C. Comparative study of the surface hydroxyl groups of fumed and precipitated silicas. 2. Characterization by infrared spectroscopy of the interactions with water // *Langmuir*. – 1990. – V. 6. – P. 1364–1372.
14. Davis K.M., Tomozawa M. An infrared spectroscopic study of water-related species in silica glasses // *J. Non-Cryst. Solid*. – 1996. – V. 201. – P. 177–198.
15. Marcolli C., Laine Ph., Buhler R. et al. Vibrations of $H_8Si_8O_{12}$, $D_8Si_8O_{12}$, and $H_{10}Si_{10}O_{15}$ as determined by INS, IR, and Raman experiments // *J. Phys. Chem. B*. – 1997. – V. 101. – P. 1171–1179.
16. Radtsig V.A. Overton-region IR registration of $(\equiv Si-O)_2Si=O$ and $(\equiv Si-O)_2Si<O_2>C=O$ groups on the silica surface // *Kinet. Catal.* – 2001. – V. 42. – P. 46–54.
17. Morrow B.A., McFarlan A.J. Surface vibrational modes of silanol groups on silica // *J. Phys. Chem.* – 1992. – V. 96. – P. 1395–1400.

Надійшла 18.04.2013, прийнята 17.06.2013